

da al *Congr. Int. d'Onom.* de Munic, 1958, on recordo que l'aplaudiren Baldinger i Rohlf, demanant-ne detalls— fou que suposa una base *TOLŌSTRĪUM, en relació amb TOLOSA, Tolzó (infra), Toló i els altres d'aquesta sèrie.

Després l'he trobat (repetit) en un doc. antic, que confirma l'existència i ressonància del nom des de 1200, en un context que assegura la identificació dels llocs, i ens informa d'haver-hi hagut una esgl., dependent dels Templers de la comanda d'Isot (per a la qual, veg., supra, art. *Isil*); però es veu que a l'historiador, en copiar-lo se li escapà la sigla de *-re* final (*), confosa amb el travesser de la *t*: «-- Sancti Salvatoris de Isot --- sit ipsam ecclesiam de Sancta Maria de Tolust<re> --- teneatis stabilitum unum presbiterum in predicta domo de S. Salvatoris, qui celebret missa 3 dies in ebdomada, ad Sanctae Marie de Tolust<re> ---» (MiretS., *Les Cases de Templers i Hosp. de Cat.*, p. 210).

Una derivació menys descabdellada, però també amb *-to-*, devien dur-la en suspensió, en llur llenguatge, des d'Aquitània o el Roine, els gàlates en llur triomfal raid conquistador, que els dugué des de l'Oest d'Europa fins a l'Àsia menor: hi formaren compostos amb complement cèltic: *Tolosto-bogii*,³ grup ètnic documentat sovint des de T. Livi i Estrabó (amb var. ms. *Tolisto-*); un grup veí es deia *Tolist-agii* segons Polibi, Plutarc i altres, i en una inscr. de c. 196 a.C., trobada a Pèrgamon, figura un lloc *Τολοστοάγιον*; en fi *Τολοστο-χώρα* era a Galàcia segons Ptolemeu i *Toloso-corio* (= *χωρίον* 'llogaret') en la *Tabula Peutingerina* (cites en Holder II, 187, 138, 182 ss.).

Aquesta arrel, doncs, des del substrat europeu occidental passà també a alguns pobles cèltics, però seria pròpia només de l'ibero-aquitànic pre-indoeuropeu.³⁵ La formació en *-TRJ-* tingué ampla volada en uns i altres (*palustrium*, *πλήχτριον* etc.); en inscra. de Gàl·lia aplegà Whatmough *oloustria*, *Sestri<um>*, *Mastria*, *Segustero* (*D.A.G.*, p. 83); i de les obres de Holder, Schmoll i Horst Schmidt n'hi afegiríem a grapats.⁴⁰

Els investigadors de la toponímia pre-romana es privaren d'aportacions valuosíssimes, com la de TOLOSTRIUM, si es desinteressessin dels NLL vius en el muntanyam, ignorats fins ara pels llibres, però ben atesos en el nostre.

Un altre TOLZÓ, en el Pallars Sobirà: bordes, camps i boscos de *tolzó*, en el terme d'Escós, ja a la ratlla de *Mencui* (l'altre vessant de la serra), agre. d'*Estac*, 8 k. al SO. de Sort (enq. de 1958, XXI, 162): és un bosc extens explotat per l'Estat (*GGC Lda.*, 685), 292 hectàrees, que s'enfila vessant amunt d'aqueix planell de bordes. Aquí, doncs, tenim un *TOLOSO, *-ON*, formació paral·lela a la de *Toló* (art. supra), però amb el radical descabdellat com en TOLOSA i TOLOSTRIUM.⁵⁵

Sobre TOLBA bastaria repetir l'art. publicat ja en *RLiR.* XXIII, 1959, i reproduït en *E.T.C.* II, 129. Poble amb mun. de la Baixa Ribagorça. *Pron.*: *tólba* a 8 pobles de més al Sud, i en els d'Isàvena; *tólba* en 60

el poble mateix i altres 5 de la Terreta. *Gentilici humorístic: morcillers*. Grafia oficial: *Tolva*.

MENCIONS ANT. S. XII: *Tolba* (Abadal, P. i R., 166); 1212: *Tolba* (imprès *Golba*) (*BABL* IV, 32); 1237: Ste. Marie de *Tolbe* (*BABL* VII, 177); 1237: abadia de *Tolba* (*BABL* VII, 178 = MiretS., *El més antic text cat.*, pp. 27, 28); 1279, 5 vegades: *Tolba* (*Rationes Dec.*, 2716); 1495: *Tolba* 15 focs, en el Fogatge de 1495 i 1554: *Tolba* (Moner, *Bi. Escr. Rbg.*, 67), i de nou, junt amb *Falz y el Congosto* (p. 69); 1620: *Tolba* (*Bu. Ass. Exc. Cat.* XI, 124).

La identificació del P. Vilanueva amb una pretesa *Hictosa* es basa solament en una falsificació del S. XII; i també és infundada la que hi fa Simonet (seguit per Hubschmid) amb una *Illa Toba* esmentada en el Fur d'Alquézar [ben llunyà] de 1099 (un dels infinits casos del trivial *tova* 'pedra tosca').

Sens dubte identificada amb *Tolobii*, ciutat dels jacetans citada per Pomponi Mela (II, § 6.10), i *Τωλοβίς* de Ptolemeu (II, § 6.71), i en lleus variants, per l'Itinerari Antoni (*Tolous*, 391.3) i l'Anònim de Ravenna (*Tologum*, 4,43, p. 31.13). No crec que es pugui acceptar la identificació que han fet alguns amb Montsó (nom d'etimologia coneguda i ben inconnexa) o amb una localitat ignota de la Llitera (*BABL* XIV, 323):⁴ es tractaria d'una via romana que passava pel coll de Viacamp (*VIA AD CAMPUM*); com a màxim podem acceptar que hi hagué dues homòfones *Tolobis*, *-ba*, una a la Llitera, i l'altra a la Baixa Ribagorça.

La terminació, en el fons, pot haver estat la mateixa que CORDUBA, SALDUBA, ONUBA etc., en els quals —poblacions sotmeses a Roma des de més antic—, les formes com ONŌBA passarien a *Onuba* etc., per submissió a les lleis llatines de degradació de les breus en síl·laba oberta; car hi ha *Κόννοβα*, *Ossonoba*, *Onoba*, *Marroba* en altres fonts (*Col. Prerr. Salm.*, 1976, 12-124). Més sobre l'ibèric *-OBA*, en Schulten (*F. u. F.* XIV, 193.18).

Hi ha mera semblança paronomàstica amb *Tulba*, nom antic d'un afl. dr. de la Saale de Francònia, amb *Tolbiacum* (Tàcit) > *Zülpich*. I amb *Turbula* dels Bastetani (Ptol.) o els *Torboléai* que Appinós posa cap a Terol; amb més motiu descartem encara tot enllaç amb l'arrel àr. *tlb* 'aprendre, estudiar' (*tálib* 'estudiant', *RMa* i Dozy, s. v.). En fi, cf. Tovar (*Íb. Landesk.* III, 28, p. 443).

Sobre *Tolosa*, l'*Onom. Cat* s'estarà de parlar-né, essent fora de terra catalana, majorment com nom estudiant a fons per tants savis en treballs ben accessibles. Diguem, però, alguna cosa d'uns parònims on reapareix la terminació *-OSA*, que ha enfortit la formació de part dels anteriors. Cf. *Εγωσα* (veg. l'art. *Gósol*); *Libisosa* de les fonts ibero-romanes, que és avui *Lezuza*, «villa» 45 k. a l'O. d'Albacete. Sobretot hi hagué *LABITOLOSA*, villa i municipium que es localitza a la Puebla de Castro, prop de l'Èsera i de Graus, gràcies a dues inscripcions dels Ss. II i III dedicada a un M. C. Flaccus, ciutadà i tribunos *Labitolosanus*.⁵

Amb *Tolosa* relacionem dos altres llocs mal cone-